

A ST. WANDRILLE DE FONTANELLE-APÁTSÁG

Patrick Leigh Fermor (1915–2011), brit író és utazó, az angol útleírás klasszikusa. 1934-ben gyalogszerrel bejárta Európát. Az út magyarországi és erdélyi szakaszáról szóló írása magyarul Erdők s vizek között címmel jelent meg az Európa Könyvkiadónál. Az 1957-es kiadású A Time to Keep Silence (Ideje a hallgatásnak) című kötete franciaországi monostorokba és káptalókba tett utak leírása és egy belső szellemi átalakulás története. Az alábbiakban ebből a kötetből közlünk részleteket. (A ford.)

Édesanyámnak

Szorongással vegyes kíváncsisággal gyalogoltam fölfelé a Rouen-Ývetot-i útról a Szent Wandrille-apátság felé. Elviselhetetlen éjszakát töltöttem Rouenban egy kis szállóban az állomás mellett, ahol folytatólagos rémálmaidat újra és újra megszakították az érkező és induló vonatok csattanásai és füttyei, a kiáradó gőz és füst, ami — egyhetes párizsi alvajárás után — gyötrő és végeérhetetlen kínszenvedéssé tette az éjszakát. Nyomott, fásult hangulatomat nem tudták eloszlatni a Szajna alsó folyásának ködös kanyarutai, a kövér, zöld mezők és a nyárfasor sem, amelyben másnap reggel a busz haladt; és most, ahogy kaptattam a forró úton a nyár végi erdőben, azon töprengtem, nem kellene-e feladni az egész vállalkozást. A sikernél jobban szinte csak az azonnali kudarctól féltem. Ha nem lenne hely az apátságban, vagy ha a szerzetesek nem tudnának fogadni, vissza kellene mennem Párizsba, és át kellene alakítanom a következő hetekre szóló terveimet. Ismeretlenül, bejelentés nélkül érkeztem, a La Manche-csatornán túli eretnek sziget polgára voltam, és még csak azt sem mondhattam, hogy lelkigyakorlatot szeretnék folytatni; tulajdonképpen egy nyugodt és olcsó helyet kerestem, ahol folytathatom a munkát a könyvön, amit írtam. Egy párizsi barátomtól hallottam, hogy a Szent Wandrille az egyik legősibb és legszebb bencés apátság Franciaországban; én pedig mindent elterveztem, és nekivágtam...

Vasárnap volt, a kapusházat ellepték a látogatók, akik a miséről jövet medálokat, rózsafüzéretket és válogatott *bondieuserie*-t¹ vásároltak. Egy úzótt, szarukeretes szemüveget viselő szerzetest folyamatosan kérdésekkel ostromoltak, és negyedórába is beletelt, mire — eléggé izgatottan — sikerült előadni a kérésemet. Megértően végighallgatott, és megkért, hogy jöjjenek vissza később, miután beszélt az apáttal. Amikor a kert felől végre feltűnt feke-

te csuhás alakja, mosolyogni láttam. „A főtiszteleendő Apát atya fogadja” — mondta nehéz zsákomat megragadva — „és üdvözlét küldi”.

A kapu pillanatokkal később kirekesztette a vasárnapi látogatók zsviját, és elnyelt minket a fehér lépcsők és átjárók néma útvesztője. A szerzetes kinyitott egy ajtót, és közölte: „A cellája”. Nagy belmagasságú, tizenhetedik századi szoba volt, amelynek berendezése egy kényelmes ágyból, egy *prie-dieu*-ből,² íróasztalból, kárpitozott székből és zöld, állítható olvasólámpából állt; a fehérre meszelt kőfalon egy meglehetősen nyugtalanító feszület függött. Az ablak füves udvarra nézett, ahol kis szökőkút csobogott, távolabb a monostor-épületek szürke oldalszárnyaira és egy falra lehett látni, ami eltakarta az apátságot a falu gerendavázas házai elől. A házakon túl erdők úsztak el. Az íróasztal közepén nagy tintatartó állt, egy tálcá tele tollal és egy írómappa, amelybe friss itatóspapírt tettek. Éppen csak ki tudtam csomagolni a ruháimat, a papírjaimat és a könyveimet, amikor megkondult a nagy harang, és visszajött a szerzetes — aki a vendégpáter volt —, és a refektóriumba kísért a déli étkezésre. Ahogy a sétánk során átvágtunk az épületeken, a 17–18. század építészeteiből a gótikába érkeztünk; aztán hosszan várakoztunk egy kivételes szépségű gótikus kerengőben a keresztelőmedence mellett egy nagy faragott kapu előtt, ahol már több látogató gyűlt össze. A vendégpáter beterelt minket a refektóriumba, ahol az apát, egy magas, ősz, nemes alak, aki kis fekete papi sapkát és zöld láncon függő aranykeresztet viselt, a fogadásunkra várt. Minden vendéghez szólt néhány szót; néhányan fél térdre ereszkedve megcsókolták a jobb kezén lévő nagy smaragdgyűrűt. Engem egy udvarias angol kifejezéssel üdvözölt, amit nyilván a nevelőnőjétől tanulhatott valamikor régen. Egy novícius lépett elő ezüstkanccsóval és mosdótállal a kezében; az apát egy kevés vizet öntött a kezünkre, törülközőt nyújtottak nekünk, és ezzel — a bencés hagyományok szerinti — fogadásunk véget ért.

Az áhítatos éneklés percekig tartott, és amikor leültünk, két vendégpap között találtam magam, fejfedőjük összehajtvá feküdtt tányérjuk mellett a hosszú vendégasztalon, amely a refektórium közepén állt, közvetlenül az apát emelvénye alatt. A hatalmas terem falai mentén két folytonos vonalban sorakoztak a szerzetesek asztalai, mögöttük a román kori gyámoszlopok és a köztük húzódo normann boltívek keskeny árkaúrsort alkottak. A hely ősrégi hangulatot árasztott. Szürke kőfalak emelkedtek a gótikus fatetőig, és az apát asztala fölött hatalmas feszület függött. Amint a szerzetesek egy-

szere és ugyanazzal a mozdulattal a gallérjukba túrték a szalvétájukat, fent az árnyékban megszólalt egy földöntúli hang latinul. A hang irányába pillantva hatméteres magasságban egy oszlopos fülkét fedeztem fel, amely fecskéfészekként ugrott elő, és csak valamiféle rejtett lépcsőn lehetett megközelíteni. A függő szószerk keretbe foglalta egy szerzetes fejét és vállát, aki egy íróasztalon fekvő könyvből olvasott egy lámpa világánál, ami fénylő fülkét hasított ki a félárnyékból. Kántáló hangját hangszórók továbbították. Ezalatt a vendégpáter és egy seregnyi kötényes szerzetes az asztaloknál vártak, levesestálakban zöldséglevest tettek elének, tányérunkba két-két főtt tojást ejtettek, majd egy tál burgonya és lencse következett, azután endíviasaláta, végül pedig kerek camembert sajtok, melyekhez az apátsági pékségből való kiváló kenyeret kaptunk. Időnként egy-egy szerzetes elhagyta a helyét, és néhány percre letérdelt az apát asztala elé. Az apát intésére felállt, mélyen meghajolt, és visszatért a helyére... Valószínűleg a szerzetesi életet ábrázoló viktoriánus olajnyomatok hatása lehetett, hogy bőven folyó vörösborra számítottam. Az asztalokon álló fémkancsókban azonban sajnos csak víz volt.

A recitálás most latinról franciára váltott, amelyet a szerzetes ugyanazon a síri és számomra nagyrészt érthetetlen monoton hangon adott elő. Néhány tulajdonnevet — Louis Philippe, Dupanloup, Lacordaire, Guizot, Thiers, Gambetta, Montalembert — ki tudtam venni, és nyilvánvalóvá vált, hogy a 19. századi francia történelem valamelyik fejezetét halljuk. Egy világi szöveg ilyen mesterkéltséggel előadása először abszurdnak és bizarrul álszentnek tűnt. Eredetileg, mint megtudtam, az volt a célja, hogy gátat szabjon a teátrális hivalkodásnak, és megkönyvítsa a tanulatlan olvasó dolgát Szent Benedek korában. Az egész étkezés alatt más szó nem hangzott el. Az asztalokat leszedték, és a szerzetesek lesütött szemmel, kezüket a skapuláréjuk alatt keresztbe téve ültek. Ezután az apát egy kis kalapáccsal éleset kopantott; az olvasó szerzetes szövegét félbeszakítva olyan mélyen hajolt meg a mellvéd fölött, hogy szinte már kiesett, majd zsolozsmázni kezdte a *Tu autem Domine miserere nobis*³ szavakat; mindenki felállt, és derékszögben meghajolva, kezüket térdükön keresztbe téve egy hosszú hálaadást kántáltak. Kiegyenesedtek és meghajoltak az apát felé, és a kántálást folytatva lassan, kettes sorban átvonultak a refektóriumból a kerengő két oldala mentén a templomba, a központi hajó végébe. Itt minden szerzetes pár térdet hajtott, egymás felé fordulva meghajtották a fejüket, és a szemben álló padokhoz indultak. A kántálás még vagy nyolc percen át tartott, majd bevonulásukat az ellenkező irányban megismételve ünnepé-

lyesen elhagyták a templomot. A fekete alakok sorai a kerengőt elérve felbomlottak, és szétszóródtak az apátságban.

A cellámba visszatérve leültem az új mappa, a tollak és a tiszta írópapírok elé. Csöndet, magányt és békét akartam, hát megkaptam; most már csak írnom kellett volna. Eltelt egy óra, de semmi sem történt. Kint az erdők fölött esni kezdett, és hirtelen, mint egy kalapácsütés, letaglózott a depresszió és az elmondhatatlan magány. Az ajtóm belső oldalára függesztett „Vendégszárny rendje” rengeteg lehangoló tudnivalót tartalmazott. A szerzetesek napja, mint megtudtam, reggel 4-kor kezdődik a vigíliával és a dicsőréttel, melyek után a magánmisék, az olvasás és a meditáció időszakai következnek. A vendég napja 8:15-kor indul a prima szolgálatával és a némán elfogyasztott reggelivel. A tízóras nagymise a tercia és a szexta közé esik. Ebéd 1-kor. Nóna és vespérés délután 5-kor. Vacsora 7:30-kor, azután 8:30-kor kompletórium és 9-kor lefekvés csendben. Minden étkezést, mondja a regula, némán kell elfogyasztani; arra intették az embert, hogy külön „kapcsolódjon ki”, és csak az apát engedélyével szóljon a többi szerzeteshez; ne keltsen zajt az apátságban járva, ne dohányozzon a kerengőben, hal-kan beszéljen, és szigorúan tartsa be a csendességi időszakokat. A szabályok roppant ijesztőnek tűntek. Ennyi csend és józanság! A hely egy hatalmas sírboltra hasonlított, egy nekropoliszra, amelynek én voltam az egyetlen élő lakója.

Már meg is kondult az első, vespérésra hívó harang; lementem a kerengőbe, és figyeltem az ünnepélyes bevonulásra érkező szerzeteseket. Ruhájuk és skapuláréjuk fölül fekete kámszát húztak: csuklyás bő köpenyt, mely alá befért hétköznapi öltözékük, és az olyan nagy volt, hogy úgy tűnt, mintha viselőik inkább siklanának, mint járnának. Kezüket, mint a mandarinok, köpenyujjaik redőiben láthatatlanul összekulcsolták, és a lefelé néző arcok a hegyes csuklyák üregének mélyén szinte teljesen rejtve voltak. Tökéletes öltözék a névtelenség megőrzéséhez! Pontosan úgy festettek, mint Mrs. Radcliffe⁴ gonosz szerzetesei és a protestáns antipálista irodalom gonosztevői. De nem is gonosznak, inkább reménytelenül szomorúnak néztek ki. Csak a refektóriumban és a templomban láthattam az arcukat: és ahogy ültem a vespérés alatt és figyeltem őket, hol csuklyásan, hol hajadonfőtt, a liturgia menetének megfelelően, földöntúlian sápadtnak tűntek, némelyik szinte zöldnek. Arcsontozatuk szinte átszűrta a bőruket. Noha mélyen beesett arcukon gyakran erőteljesebben jelent meg a pofacsont alatt húzódo árnyék, arcuk tulajdonképpen ránctalan volt, és éppen ez a ránctalan aszott-ság tette egyedivé. Milyen más, gondoltam, mint az Athosz vagy a Meteorák görög szerzeteseinek

tüzes, pofaszakállas banditaképe, akiknek parázs-
lott, villámlott és ragyogott a szemük a szemöldökük alatt, ami mindig összerándult, amikor dühbe gurultak, nevettek vagy összpontosítottak, majd hirtelen kisimult, amikor lágy, olimposzi jóindulat öntötte el őket. Gyakran eszembe jutottak a római és bizánci szerzetesek közti hatalmas különbségek. Egy csuklyás alak suhant el némán, amikor hirtelen, mosolyogva felémlett előttem Dionüszosz és Gábrriel atya, és Teofilaktosz, Krisztus és Polikárp testvérek, szakállas, hosszú hajú, cilinderalapos krétai vendéglátóim és védelmezőim a háború idejéből, amint rakit töltenek, diót törnek, hegyi nótákat énekelnek, pisztolyt szerelnek szét és raknak össze, folyton Churchillről faggatnak, és hortyognak az olajfák alatt, miközben a Nap merőlegesen tűz a Líbiai-tengerre... De itt az apátság zord északi árnyékában soha nem volt se egy mosoly, se egy szemöldökráncolás. Úgy éreztem, hogy soha semmilyen földrengető jókedv, düh vagy félelem nem zavarhatta meg ezeknek a szerzetesi arcvonásoknak a nyugodt domborzatát. Szemhéjukat mindig lesütötték, és ha időnként fel is emelték, akkor sem jelent meg árulkodó csillogás, csak a szédáltan művelt higgadság, visszafogottság, jámborság és alkalmanként a távoli és kiégett mélabú kifejezése. A tompa templomi fény egy fény-szálat függesztett közénk, és pontosan reprodukálta egy tizenhetedik század eleji spanyol műterem hangulatát, amelyben Zurbarán és El Greco modelljei térdre borulva imádkoznak — tonzúrásan, viaszápadtan, szigorúan, vérszegényen. Nem véletlenül kötődtek ezek a festők olyan szorosan Szent Terézhez és Keresztes Szent Jánoshoz, és ábrázolták olyan hűségesen a szerzetesi engedelmesség, az ima, a meditáció, az önsanyargatás és a misztikus élmények külső stigmáit, azokat a nyomokat, amelyeket a lélek sötét oldala, a mennyei csúcsok feltérképezése és a belső lakások felfedezése hagyott maga után. Amint a szerzetesek szétszéledtek a vesperás és néhány órával később a kompletórium után, úgy éreztem, hogy az élet hőmérséklete nullára süllyed, a vér minden másodpercben egyre hígabban és lassabban folyik, mintha a szív végül észrevétlenül megállna. Ezek az emberek tényleg úgy éltek, mintha minden nap az utolsó napjuk volna, megbékélve a világot, bűneiket meggyónva, szentségekkel felvértezve, készen bármely pillanatban „elmúlni, kín nélkül, az éjfelelen”.⁵ A halál, amikor eljött, a legkönnyebb átmenet volt. A szellemek csendjét, megjelenését, arcát, járását már elsajátították; az utolsó lépést megtenni már csak részletkérdés volt. „És azután” — folytattam magamnak — „amikor az aranykapuk az angyalok trombitaszavára kitérülnek, mi történik azután? Nem érzik majd elveszítettnek magukat ezek a csendes emberek a berillel, szárdonixszal és já-

cinttal kirakott utcák közt? A visszavonultság hosszú évei után biztosan jobban örülnének az örök alkonyatnak és egy-két ciprusfának...” Az apátság már mélyen aludt, ami nevetségesen korainak tűnt — most, amikor párizsi barátaim (akik hirtelen és fájdalmasan hiányozni kezdtek) még azt sem döntötték el, hogy hol vacsorázzanak. Megittam egy palack Calvadost, amit még Rouenban vettem, ültem az íróasztalomnál, és erőt vettem rajtam a szomorúság és az *accidie*.⁶ Ahogy körülnéztem cellám fehér dobozában, attól szenvedtem, amit Pascal minden nyomorúságunk okának nevezett. [...]

*

A kolostorban szerzett kezdeti benyomásaim megváltoztak: már nem volt az az érzésem, hogy mindenhonnan a halál leselkedik rám, ami bármelyik pillanatban utolérhet, és nem éreztem úgy magam, mint akit véletlenül bezártak egy katakombába. Az átalakulás körülbelül négy napig tartott. Még egy ideig elhagyatottnak, magányosnak és fásultnak éreztem magam, ami a városi mértéktelenségből a falusi magányba való átmenet mindenkorileg velejá-
rója. Itt az apátságban, teljesen ismeretlen környezetben ez a gyötrelmes átvezetés rendkívüli módon elhúzódott. A szerzetesi élet gondolatát az ember hajlamos olyan jelenséggé elfogadni, mint ami mindig is létezett, és aztán minden további elemzés vagy megjegyzés nélkül kizárni a gondolkodásából. A szerzetesi életnek saját mindennapi életünkkel való döbbenetes különbözőségét csak úgy érthetjük meg, ha egy időre beköltözünk egy monostorba. A két életmódnak semmilyen közös vonása sincs; és a gondolatok, törekvések, hangok, fények, az idő és a hangulat, amelyek körülveszik egy monostor lakóit, nemcsak hogy nem hasonlítanak semmihez sem, amihez az ember hozzászokott, de különös módon pontosan az ellentétének tűnnek. A megszokott normák elhalványulása és a furcsa, új világ valósággá válása egy hosszú és kezdetben rendkívül fájdalmas folyamat volt.

Először is éjjel rosszul aludtam, és nappal elnyomott az álom, ideges voltam egyedül a cellámban, deprimált az alkohol hiánya, ami véget vetett a szokásos lerészegedéseknek. A legfeltűnőbb kezdeti tünet az alvási igényem megváltozása volt. Az álmatlanság, a rémálom és a nappali elalvás kezdeti szakaszai után észrevettem, hogy egyre többet tudok aludni: az ágyamban vagy az ágyamon töltött órák száma messze meghaladta az ébren töltött órák számát, és olyan mélyen aludtam, mintha altatót vettem volna be. Két napig szinte csak az étkezések és a templomi szolgálatok — a mise, a vesperás és a kompletórium — voltak az egyedüli világos pillanataim. Azután rendkívüli átalakulás kezdődött: az óriási kimerültség teljesen elenyészett; az

éjszaka ötórányi könnyű, álomtalan, tökéletes alvással zsugorodott, melyből energikusan és világos frissességgel ébredtem. Egyszerű a magyarázat: a beszédre, a mozgásra és az idegi kifejezésre való vágy, amelyet Párizsból hoztam magammal, ezen a csendes helyen nem talált válaszra vagy legyőzőre, nem kellett semmilyen visszhangot; és miután egy ideig szálmalmasan gesztikulált a légüres térben, elsorvadt, és végül inger vagy táplálék híján elpusztult. Azután a hatalmas mértékű felhalmozódott fáradtság — minden kortársunk közös tulajdonsága — kitört és mindent elárasztott. Miután felbukkantam ebből az alvásáradatból, semmi nem vette igénybe idegi energiáimat: nem volt automatikus elszívás, mint például az étkezések alatti csevegés, könnyed társalgás, állomásra rohanás, aggasztó semmiségek száza, amelyek megmérgezik a mindennapi életet. Még a bűntudat és az aggodalom főbb okai is feledésbe merültek, és nemcsak hogy nem kezdtek kínozni üres órámban, hanem mintha elvesztették volna kíméletlen érvényességüket is. Ez az új rend napi tizenkilenc órányi abszolút, isteni szabadságot adott. A munka pillanatról pillanatra könnyebbé vált; és amikor nem dolgoztam, az apátságot vagy a környező vidéket jártam vagy olvastam. Az apátság a sír ellentétévé vált — tényleg nem Thelema vagy Nepenthe volt, hanem csendes egyetem, vidéki ház, égben lebegő kastély, melyhez nem érnek fel a mindennapi élet gondjai és bosszúságai. A kompletórium szertartásának egyik verse ugyanezt a gondolatot fejezi ki; és nem kétséges, hogy tudattalan emléke vitt rá, hogy lejegyezzem: *Altissimum posuisti refugium tuum... non accedet ad te malum et flagellum non appropinquabit tabernaculo tuo.*⁷ [...]

Amint azon kaptam magam, hogy egyre több szerzetessel leegyedezek szóba, meglepődtem a beszélgetéseinken. Nem volt nyoma a sötét közepkornak, a temetői gyászos hangulatnak vagy szenteskedésnek, még kevésbé a rémes bizalmaskodásnak, ami sok angol lelkész zavarba ejtő tulajdonsága. Kétség sem fért hozzá, hogy tiszteletben tartják az ügyet, amelyre feltették az életüket, mégis olyan volt a társaságukban lenni, mint bármely civilizált, művelt franciáéban. Megvolt bennük a megszokott kiegyensúlyozottság, iskolázottság és szellemesség, a különbség mindössze az egész közösségre jellemző szelidségben, a sietség hiányában és a nyugalomban állt. Amikor csak áhítat közben és csöndben étkezve láttam őket, nem hittem volna, hogy képesek a nevetésre, a kíváncsiságra vagy a személyes érzelmek bármely mindennapi megnyilvánulására.

Az első alapkövetelmény a hit után, mely nélkül a szerzetes élete neveléses és elviselhetetlen lenne, a szerzetesi létet az ima szükségességébe és hathatóságába vetett meggyőződés határozza

meg; és csak akkor remélhetjük, hogy megértjük a szerzetesség alapjait, ha megpróbáljuk felfogni, hogy mennyire fontos ez a modern világi gondolkodás minden irányától távol álló hit a számukra. Különösen igaz ez az elmélkedő rendekre, például a bencésekre, a karthauziakra, a karmelitákra, a ciszterciekre, a kamalduliakra, szilvesztrinusokra; ugyanis a többiek — például a ferencesek, a domonkosok vagy a jezsuiták — cselekvésre szerveződött testvériségek. Ez utóbbiak utaznak, tanítanak, prédikálnak, térítenek, szerveznek, terveznek, gyógyítanak és ápolnak; és az általuk elért anyagi eredmények a Korszellem számára, ha nem is feltétlenül elismerésre méltóak, de legalább érthetőek. Eredményeket érnek el; szállítják az árut. De mit (kérdi a Korszellem), mi jót tesznek a többiek kolostorokba zárva, a világgal való minden kapcsolattól elvágva? A válasz az — ha mind a keresztény vallás igazságát, mind az ima hathatóságát alapulannak minősítve elvetjük —, hogy nem többet, mint más emberi lények, akik jól élnek az életüket, nem jelentenek gazdasági terhet a közösség számára (mert eltartják magukat), nem bántanak senkit és tisztelik a szomszédaikat. Ha viszont a két alapelvelet elfogadjuk — különösen ennek a meghatározott témának a szempontjából az utóbbit —, akkor segítő erejük felbecsülhetetlen. Az ebbe az erőbe és az Isten napi és óránkénti imádságának szükségességébe vetett hit a bencés szerzetesi élet fő mozgatórugója. Ez a hit volt az, ami a hatodik században Szent Benedeket egy barlangba űzte a szabin hegyekben, és háromévtizednyi magányos aszkézis után arra készítette, hogy megalapítsa az első bencés közösségeket. Könyve, a *Szent Benedek Regulája*, hetvenhárom rövid és bölcs fejezet, amelyben kifejti a szerzetesi élet elméletét és kodifikálja gyakorlatát, egyszerűen azt a célt szolgálta, hogy védelmet nyújtson szerzeteseinek a világ ellen, hogy semmi se akadályozza ennek a hatalmas erőnek a legteljesebb kiaknázását. A szegénység, szüzesség és engedelmség vállalására tett fogadalmak arra irányultak, hogy ezeket az embereket megszabadítsák a béklyóktól, amelyek a világhoz láncolták őket, hogy felszabadítsák őket a cselekvésre, Isten imádságára és az ima gyakorlására; egyszerűen a szentség keresésére. Az istentisztelet fő kifejezési formája természetesen a mise volt; de a hét imaóra szolgálatai, amelyek az éjszakai vigília szolgálatát követik — a reggeli dicséret, a prima, a tertia, a szexta, a nona, a vesperás és a kompletórium, egy olyan ciklus, amely az éjjel utáni órákban kezdődik, és napnyugta után fejeződik be —, mondhatni díszszemlén tartotta és tartja a szerzeteseket szintén katonai fegyelemmel. Napjukból három és fél vagy négy órát a templomban töltenek. Más időszakok pedig, határozottan elkülönítve a tanulmányokra szentelt időtől, a vértanúk történetének

gyülestermi olvasására, önvizsgálatra, magányos imádkozásra és meditációra vannak kijelölve. Élég csak egy pillantást vetnünk a hitbuzgalmi és misztikus művek tömegére, amelyek a keresztény kor folyamán keletkeztek, hogy képet kapjunk a lelki gyakorlat ezen formájának nehézségéről, összetettségéről, csapdáiról és jutalmairól. Bármilyen furcsának is tűnjének ezek az értékek a *homme moyen sensuel*⁸ számára, e tevékenységek töltötték ki egy szerzetes életének nagy részét. Ezek a foglalatosságok az egyszerűbb imák ismétlésétől, amelyet néha a rózsafüzér morzsolgatásával számoltak ki, az imádkozásban és a meditációban elért fejlett intellektuális képzettségig terjedtek; és időnként a lélek veszélyes misztikus utazásainak szintjeire emelkedtek, amelyek a megtisztító és megvilágosító időszakok végén az Istennel való egyesülés várható pillanataiban érték el a csúcspontjukat. Olyan élmények ezek, amelyeket az átélő misztikusok a nyelv szegénysége miatt kénytelenek a profán szerelem kifejezéseivel leírni: egyfajta személyes, szemtől szemben átélt intimitásként, amelynek még a fogalma is eltűnt az angol életből, mióta Donne, Quarles, Herbert, Vaughan és Traharne megírták verseiket. Az istentisztelet napi, elapadhatatlan áradatának nyomán az ima felemelkedik, aminek, ha az hatásos, mindannyian a haszonélvezői vagyunk. Azok között az emberek között, akik egy ilyen szellemi hűségesküt tettek, az *Imádkozz értem* és az *Áldj meg engem* nem udvarias kifejezések, hanem meghatározott, hatásos cselekedetekre irányuló kérések. És könnyű elképzelni, hogy — a szkepticizmus elterjedése előtt — micsoda megbecsülésük és hírnevük volt azoknak az embereknek, akik azáltal töltötték az életüket, hogy néma, „üzemeikben” aprólékos munkával előállítsák ezeket a felmeríthetetlen, de felbecsülhetetlen értékű javakat. Ők a névtelen jóakarók, akik csökkentik az emberiség morális adósságát, mint Huysmans mondja: *les paratonneres de la société*.⁹ Egy szerzetes számára az élet az örökkévalósághoz képest szempillantásnál is rövidebb, és ez a töredéknyi idő istentiszteletben, lelkének megváltásában és a boldogságból száműzött sorstársai lelkéért való szerény közbenjárásban roppen el.

Az ő értékeik szilárdak maradtak, míg a világi kaleidoszkopszerű változásokon mentek át. Különös hallani a külső világ évi rendszeres metamorfózisainak vajúdásai közepette a szerzetesi életet célba vevő gúnykacajt. Gondolhat bárki bármit a keresztény vallás alapvető igazságáról vagy hamiságáról, de képmutatással, lustasággal, önzéssel és a világtól való meneküléssel vádolni a szerzeteseket, sekélyes gondolkodásra vall. A szerzetesek élete a fehéren izzó meggyőződés és törekvés állapotában telik, ahol soha nincs szabadság; és egyetlen élő ember sincs végső soron abban a hely-

zetben, hogy igaznak vagy hamisnak nyilvánítsa premisszáikat. Ünnepelesen lemondtak egy olyan világ örömeiről és jutalmairól, amelynek értékeit értelmetlennek tartják; közösségként egyedül ők néztek szembe az örökkévalóság rettentő problémájával, hogy mindent feladva segítsenek embertársaiknak és maguknak megbirkózni vele.

Az istentisztelet és az ima tehát a bencés rend *raison d'être*-je,¹⁰ és minden egyéb, még hatalmas tudósi, építészeti és egyháztudósi teljesítményeik is másodlagosak. Ennek ellenére évszázadokon át kizárólag ők őrizték az irodalmat, a klasszikus tudást, a természet- és társadalomtudományokat egy olyan világban, amelynek zűrzavarát leginkább saját atomkorszakunkhoz lehet hasonlítani. Hosszú ideig, a bencés tudomány nagy cluny-i korszaka után, St. Germain-des-Prés maurinus bencés apátsága volt a műveltség és a tudomány legjelentősebb letéteményese Európában. Mára csak néhány borostyánnal befutott rom maradt belőle, amelyből alig látszik valami a *zazou* öltönyök és az egzisztencialista frizurák között a *Deux Magots*¹¹ teraszáról. Ugyanezek a liberális hagyományok rengeteg apátságban éltek tovább és virágoztak szerte Európában. Életük melléktermékei voltak azok a csodálatos épületek is, ahol laktam, és a példátlan nyugalom, amely uralkodott bennük. A Szent Wandrille-ban végre elfoglalhattam egy szilárd elefántcsonttornyot, ahol én voltam az eszkapista, nem a szerzetesek. Vendéglátóimnak ugyanis az apátság ugródeszkát jelentett az örökkévalóságba, nekem azonban csak egy olyan hely volt, ahová visszavonulhattam könyvet írni, hogy aztán még hatékonyabban ugorhassak vissza az örvénybe. Különös, hogy ugyanaz a környezet kedvezőnek bizonyulhat ilyen nyilvánvalóan ellentétes törekvések számára.

*

A kolostori nagymise minden reggel tízkor kezdődött, közvetlenül a tercia után. Ennek a szolgálatnak az eleje meglehetősen egyszerű volt, a szerzetesek ugyanúgy csöndben vonultak be és foglalták el a helyüket a padosorokban, ahogy az első nap a vesperásnál láttam. Az apát koppanására csaknem kétrét görnyedtek néma imájuk közben, tonzúráik sora egy percre korongok sorának tűnt a padosorok közti átjáró két oldalán. (Fejüket kéthetente borotválták. Egyik nap a fejbőrük olyan kék és borostás volt, mint a betörök állá, másnap frissen nyírva ragyogott hajkoszorújukban.) Minden imaóra ugyanúgy kezdődött: „*Deus in adjutorium intende*”¹² — énekelte egy hangon a szolgálatban lévő szerzetes, „*Domine ad adjuvandum me festina*”¹³ — zsolozsmázták egy szólamban a többiek. Majd egy himnusz következett,

négysoros versszakokból álló, a korai egyház latinságával írt rövid vers, amelyet egy megfoghatatlan kis dallamon énekeltek. Azután a padokba visszauelve a szerzetesek a reggeli zoltárokat kántálták antifóniában, a gregorián zene a kápolna elentétes oldalairól zendült fel, amint a Szent Jeromos latinságával megírt egyik versszak követte a másikat. A tercia befejeződött, ünnepi ruhában belépett a szolgálatos szerzetes, majd a diakónus és az aldiakónus, az oltárszolgák és a fáklyavivők. Együtt térdet hajtottak, és a mise elkezdődött. A szertartás pompája percről percre nőtt. Nagy szentek ünnepén a trónon ülő apátot mirmidonjai teljes főpapi díszbe öltöztették. Arany mitrát helyeztek a fejére, a pásztorbotot tartó kesztyűs kezét a stigma helyén felékszerzték, és a gyűrűsujjon a nagy gyűrű szikrázott a szöveten át. A tömjénező megközelítette a miséző papot, tömjénoszlop emelkedett a levegőbe, a füst, mint egy tölgyfa nőtt, és terebélyesedett a napsugarakon át. A kántálás egyre összetettebbé vált, amelyet egy szerzetesekből álló kórus vezetett a padosorok közt állva, hangjuk lefestette az énekeket, amelyeket a fekete gregorián hangjegyek üstököszerű farkukkal és mór hatású arabeszkjeikkel az antik négyvonalas kotta fonalai közé szóttek a graduálék lapjain. Azután a szerzetesek egy felékszerzett kereszt nyomában csöndes ünnepélyességgel beáramlottak a kerengőbe. Lassan átvonultak az aransugarakon, melyeket a gótikus mérmű hasított ki a napfényből. Lépteik nem csaptak zajt, csak a pásztorbot végének koppadását és a füstölő csengettyűjét lehetett hallani a gregoriánon át. A menet elérte az árnyékos oldalt, néhány percre megállt, és ezalatt a hatvan hang felszállt a fák koronája fölé; majd visszatért a templom kapuján át, ahol az égő mézgából formálódott ívek és zárójelek, a napsütötte négy-szög után, elmélyítették a boltozatos árnyakat. A padosorokból szóló antifóniás éneklés tovább építette láthatatlan zenei architektúráját: az egy-szólamú énekek oszlopaikat magasba emelő állványzatot, amit azután a kórus himnusza tett teljessé, baldachinként betetőzve az építményt. A himnuszot hosszú csönd követte, amelyet mintha a hang legmélyéből vájtak volna ki. Hosszú percekkel később egy kis harang csendült fel, majd a toronyban lakó nagyharang; ez a bemutatott szertartásokról és megtörtént misztikus eseményekről szólt; és a szerzetesek feje aláhullott, mintha egyetlen csapással lekaszálták volna őket. Azután feloldás, decresendo következett. A mise kiénekelte magát, a békecsókot elszuttogott üzenetként adták tovább a padosorok között, a miséző udvar szétoszlott, a miseruhákat levették. Egy szerzetes eloltotta a gyertyákat, a kámszákat feltették, az apát énekelni kezdte a szexta

nyitó versszakát, és a válasz ugyanazon a hangon zengve tért vissza...

A nagy gótikus templom összeomlása és kifosztása óta a funkcióját tizenhetedik századi káptalani gyülesterem tölti be. Itt semmi sem töri meg a fehér kőívek és falak egyszerűségét, csak az oltár, egy magas feszület, a faragott fapadok és az apát díszes trónusa. Ez a puritánság óriási hangszűnyt ad a mise pompájának és a misét körülfogó szolgálatok egyszerűségének; ugyanakkor azt mondják, hogy az alacsony boltívek gyengítik az apátság híres gregorián énekeinek hatását. A Szent Wandrille egyedüli vetélytársa a Franciaország nyugati részén fekvő solesmes-i apátság. Bizonyos zenei részletekkel kapcsolatos nézetkülönbségek a franciaországi gregorián éneklést két iskolára osztják, és mindkettőnek megvannak a fanatikus hívei. A két apátság liturgiája nemcsak pompájáról, hanem egyszerűségéről is híres, és arról a gondosságról, amellyel minden tizenhetedik és tizennyolcadik századi vadhajítást kigyomláltak belőle, tehát egyik szertartásban sincs semmi olyan, ami ne az egyház aranykorához tartozna.

✱

Egy monostorban nyugtalanító sebességgel telik az idő. A nagy egyházi ünnepeket leszámítva az évszakok váltakozásán kívül nincsenek az időt felosztó határvölvek; és úgy láttam, hogy a napok, és nemsokára a hetek, szinte észrevétlenül telnek el. Ennek az időmúlásnak a sebessége olyan jelenség, amelyet minden szerzetes észlel: hat hónap, egy év, tizenöt év, egy egész élet hamarosan eltelik, és amint beszédbe tudtam elegyedni velük, megtudtam, hogy csak azt sajnálták, hogy túl sokáig késlekedtek a világban, mielőtt az apátságba jöttek volna. A háttérük teljesen különböző volt, sokan nagyon fiatalok voltak, elvégezték a lycéet vagy az egyetemet, esetleg felnőttek egy gazdaságban, mások éveket töltöttek az üzleti életben, tanárok voltak vagy katonák, tengerészek vagy tisztek a haditengerészetnél, a kereskedelmi flottánál. Egészen különböző társadalmi osztályokból kerültek ki; néhányan megnősültek, majd megözvegyültek. A noviciátus hosszú évei alatt a viszsza lépés lehetősége állandóan nyitva áll előttük, így akik örök fogadalmat tesznek, mind mélyen meg vannak győződve elhivatottságukról. Végül is szerzetesek vagy laikus testvérek lesznek; az utóbbi pozícióval eredetileg azoknak a jelölteknek akartak lehetőséget adni a szerzetesi életben való részvételre, akik az iskolázatlanságuk vagy temperamentumuk miatt alkalmatlanok voltak a papi hivatáshoz szükséges tanulmányok elvégzésére. A laikus testvérek nem kapják meg a tonzúrát, de a hajukat a novíciusok módjára rövidre vágva vi-

selik, és főként alapítványuk gazdaságával, a földdel és az állatokkal foglalkoznak. Franciaországban a monostorok nem részesülnek állami támogatásban, ezért saját erőfeszítéseik révén kell színén tartani magukat: minden monostornak van egy vállalata és tisztán világi funkciója, amelyet az egyéb kötelességek mellett csak nehéz munkával lehet ellátni, és ebben mindenkinek részt kell vennie. A Szent Wandrille cipőkrém gyártásával és eladásával, továbbá egy nyomda üzemeltetésével tudja fenntartani magát. Megkérdeztem az egyik szerzetest, hogyan tudná néhány szóban összefoglalni az életmódját. Egy pillanatra elgondolkodott, majd azt mondta: „Volt már szerelmes?” — „Igen” — válaszoltam. Hatalmas Fernandel-vigyor terült el az arcán. „Eh bien” — mondta — „c'est exactement pareil...”¹⁴

✱

[...] Hetek teltek el, és a tökéletes késő nyári idő tiszta, száraz ősze fordult. Korlátlan szabadidőm nagy részét azzal töltöttem, hogy bebarangoltam az apátság környékére. A birtok erdős dombjait hosszú, zegzugos lovaglóösvények, bükkalagutak szeltek át. Ezek moha borította urnáknál futottak össze, amiket egyetlen dór oszlop tartott. Időnként egy-egy boltív bukkant elő, amelybe az apátság címerét vésték, és az egyik alléban egy keskeny fülkét vágtak ki a sziklából, részekre osztották és a zodiákus jeleit festették rá alig kivehetően, és az így egyfajta hatalmas napórát formázott. A lehullott levelek minden léptet elnyeltek, és a kopaszodó ágak közt maglyák füstje szállt. Hirtelen elem tornyosult a magasabb fák közt rejtőző Szent Szaturnin-kápolna tömör, vasos, karoling tömbje; és amint kinéztem a fák ereszkedő koronái fölött, megláttam az apátsági épületeket; most egy csoportban úgy festettek, mint egy faliszőnyeg hátterében ábrázolt város. A Fontanelle vize hidak alatt folyt, a pisztrángok óráig lebegtek mozdulatlanul a virágzó zsázsával borított pataokban, ami vizenyős réteken át kanyargott a Szajna felé. A patakon túl szürke épületek emelkedtek — a magas normann refektórium, Stacpoole herceg különös boltívei, a kerengő gótikus négyszögletű kútya, az apátság magas kőgyűrűje, amelyet Abbé de Jarente nagyszerrű — csipkés és rokokó — kapuzata tört meg. Azután következtek a tizenhetedik és a tizennyolcadik századi részek, méltóságteljes lépcsőket és kovácsoltvas lépcsőkorilátokat rejtve, timpanonokkal megkoronázva, melyekből inda- és virágdíszek, jelképes alakzatok csordultak ki; majd manzárdtetők és magas kémények tömege ferde füstcsóvával. Föléjük magasodott egy szürke harangtorony, ahonnan minden első harangütésre izgatott csókaraj rebbent fel. Az apátsági templom romjai uraltak

azonban mindent: támpillérek nyalábjai — tizenöt vagy húsz kőszár hatalmas, emelkedő kékbe kötve —, melyek az oldalhajó és a szentély előtti diadalívek összetört részeibe, a trifórium néhány levegőben végződő pillérébe, a karzatvilágító ablakosor egy-két pillérébe ágaztak... Mögöttük láttam a falu zsúpfedeles faházait és az eltűnő erdős kontúrokat a völgy másik oldalán, megfigyelőhelyemmel szemben. Ezekben az erdőkben még mindig sok vaddisznó él, bár a lépteim mókusnál nagyobb állatot soha nem riasztottak fel. A lemenő nap a szürke normann kövekből vékony aranyépitményeket kovácsolt; és miközben az alkonyat elnyelte ezeket is, és a monostori épületeket fénylő ablakok ütötték át — négyszögletesek és klasszicisták, normannok és kerekék, fent pedig a gótikus mermű fonadékai — az apátság felvértezte magát az éjszakára.

A kompletórium, a szerzetesi napot záró szolgálat kötődik a legszorosabban a középkori egyház világához. Csak egyetlen lámpát gyújtanak meg, ami elég is a *Szent Benedek Regulációjából* vagy az *Imitatio Christiből* felolvasó szerzetesnek. „*Fratres*” — zsolozsmázza egy szerzetes — „*sobrii estote et vigilate, quia adversarius vester diabolus tanquam le rugiens circuit quarens quem devoret: cui resistite fortes in fide!*”¹⁵ A padokban ülő szerzetesek arca kámzsájukba van rejtve, fejüket lehajtják, és ők maguk is alig kivehetőek az árnyékok tömegében. A hangosan olvasó magányos hang mintha az őket körülvevő csöndnél is hatalmasabb belső csöndből fakadna. Az olvasás véget ér, az egyetlen fényt kioltják, és teljes sötétségben egymás után kántálják a zsoldárokat. Az egész szolgálat az éjszaka retteneteinek egyfajta megelőző kiűzése, a gonosz erők elhárítása; minden szó egy sebében felállított akadály, helyére tolt retesz a Gonosz prédára leső csapataival szemben. „*Scapulis suis obumbrabit tibi*” — éneklik a hangok — „*et sub pennis ejus sperabis.*”
„*Scuto circumdabit te veritas ejus; non timebis a timore nocturno,*

A sagitta volante in die, a negotio perambulante in tenebris, ab incursu et daemonio meridiano.”¹⁶

Az erődítmények kulcsai sorra elfordulnak, a kapurostélyok lezuhannak, a láthatatlan függőhidak hozzásimulnak az oromzatokhoz...

„*Procul recedant somnia
Et noctium phantasmata
Hostemque nostrum comprime
Ne polluantur corpora*”¹⁷

Az ablakok el vannak zárva az ólálkodó lidérccek elől, a nyolcadik század előtti jambikus diméterek eltömítettek minden rést, ahol a fenyegető démonok betörhettek.

*Asperges me, Domine, hyssopo et mundabor, lavabis me et super nivem dealbabor.*¹⁸ Egy hosszú, néma ima után a szerzetesek az apát halk koppantására

riadtak fel, és köpenyeik suhogása volt az utolsó emberi hang, mielőtt még mindig koromsötétben négykor újból összegyűltek a reggeli áhítatra. Amikor elmentem, térdeplő alakjaik mint egy iránytű pontjai helyezkedtek el a középpont, a kerengő egyik szögletében álló, tizennegyedik századi gyönyörű komadonna körül (fél arcát lehasították a hugenották), és hosszú árnyékokat vetettek az oszlopsorra. Az ablakomból figyeltem, amint a cellákban egyenként kialszanak a fények, azután nekiláttam, hogy kitöltsem az éjszaka üres óráit. Előttem halmokban kéziratok heverték, a Karib-szigetek térképei, a közép-amerikai dzsungelről és a maja indiánok kifejezéstelen arcáról készített fényképek.

Az apátságból távoztak a vendégek, és áthelyeztek egy hatalmas cellába, ami valamikor egy kardinális vagy választófejedelem szállása lehetett. Tökéletes hely volt egy óriási baldachinos ágynak és egy falikárpitnak, ami azt a jelenetet ábrázolta, amint Aktaiont szétmarcangolják Artemisz kutyái. A falakon két sötét tónusú kép függött, egy Luini-utánezat Szent Terézről és egy Murillo-utánezat Krisztus megkorbácsolásáról. A rózsaszín lapokkal borított padló közepén egy bordázott korinthoszi faoszlop állt, ami háromméteres magasságban fodros oszlopfőbe torkollott, de nem tartott semmit, mintha csak egy miniatűr oszlopszentre várt volna, és minden kétséget kizáróan egy Stacpoole idején felállított óriási, mára már szétdarabolt baldachin része lehetett. Az ablakokon nem volt függöny, és semmi sem takarta el az ablakmélyedések szépen dőlő fehér síkjait és a bordűrök ellipszis alakú díszítéseit. Csodálatos volt felébredni ebben a szobában. Az álomtalan éjszakák kisebb megrázkódtatással értek véget, mint amikor egy csónak kifut a tópartra. A három magas ablakon át ömlött be a fény, és ahogy hevertem az ágyban, nem láttam mást, mint gesztenyelevelek egyre emelkedő rétegeit, melyek mintha milliónyi egymásra rakott lapát alakú zöld kezecskék voltak volna, és a kristálytisza októberi eget, amelyet keretbe foglaltak a falak, az ablakívek és ablakmélyedések halványan tükröződő kék-fehér, tejfehér — vagy ahol besütött a nap — fehérarany felületei.

Ha a monostorban töltött első napjaimban depressziósnak éreztem magam, akkor távozásom után az ellazulás folyamatát még rosszabbul éltem meg. Az apátság kezdetben temető volt; a külvi-

lág azután ezzel szemben lármás és közönséges alvilágnak tűnt, ami tahókkal, szajhákkal és családokkal van tele. Éreztem, hogy ez a benyomás ugyanolyan hamis lehet, mint a szerzetesi étellel kapcsolatos első impresszióim voltak, de ennek a belátása semmivel sem csökkentette kellemetlen érzéseimet. A vonatról nézve, amely visszavitt Párizsba, meg a Byrrh- és Cinzano-reklámok is, amelyeket általában a szabadság és a menekülés mámorító jelképeiként üdvözöltem, személyes sértésként hatottak. Az alkalmazkodás fájdalmas folyamatát — az ellenkező irányban — újból el kellett kezdeni.

PATRICK LEIGH FERMOR

¹vallási dísz tárgyak, csecsebecsék

²térdeplő

³*Te pedig, Uram, könyörülj rajtunk.*

⁴Ann Radcliffe (1764–1823) gótikus regényeiről híres angol írónő. (A ford.)

⁵John Keats: *Óda egy csalogányhoz* (Tóth Árpád fordítása).

⁶akédia: csüggedtség, csömör, kedvetlenség

⁷*A Magasságbelit választottad oltalmadul. Így nem ér semmi baj, otthonodhoz nem közelíthet semmi csapás.* (Lásd 90. zsolttár — A ford.)

⁸átlagember

⁹a társadalom villámhárító

¹⁰létoka

¹¹Híres kávéház Párizs St. Germain-des-Prés negyedében. (A ford.)

¹²*Istenem, jöjj segítségemre!*

¹³*Uram, segíts meg engem!*

¹⁴„Nos, ez épp olyan...”

¹⁵*Testvérek: Jőzanok legyetek és vigyázzatok, mert a ti elenségeitek, az ördög, mint az ordító oroszlán, körüljár, keresvén, akit elnyeljen; kinek erős hittel álljatok ellen.* (Lásd 1Pét 5,8–9 — A ford.)

¹⁶*Vállalvaival beárnyékoz téged, és biztos helyed lesz az ő szárnyai alatt, pajzs és páncél az Úrnak hírsége. Nem fogsz félni az éjjeli rémtől, a nappal repülő nyílától, a sötétben járó vesztől, és a déli gonosz támadásától.* (Lásd 90. zsolttár — A ford.)

¹⁷*A rossz álmok távozzanak, / És minden éji képzelet / Elenségünket űzzed el, / Hogy testiünket ne rongosíts meg.* (A komplotórium himnusza — A ford.)

¹⁸*Hints meg engem izsóppal, és megtisztulok, moss meg engem, és a hónál fehérebb leszek.* (Lásd Zsolt 50,9 — A ford.)

Heil Tamás fordítása